

УДК 94:[81'246.2'362:070] (47+57),,196/198”

DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2022-17-182-198>

**THE LANGUAGE ISSUE IN THE CONTEXT OF A
COMPARATIVE ANALYSIS OF THE UKRAINIAN PRESS
OF THE 1960's – 1980's**

**МОВНЕ ПИТАННЯ У КОНТЕКСТІ
КОМПОРАТИВНОГО АНАЛІЗУ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ
1960-1980-х рр.**

Галина Січкаренко,

*доктор історичних наук,
доцент, професор кафедри
документознавства та*

інформаційної діяльності

E-mail: gsich54@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3292-4681>

Державний Університет

Телекомунікацій, вул.

Солом'янська, 7, м. Київ,

Україна, 03110

Halyna Sichkarenko,

Doctor of Historical Sciences,

*Associate professor, Professor of
Department of scientific*

*discipline of documentation and
information activity*

E-mail: gsich54@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3292-4681>

State University of

Telecommunications, 7,

*Solomenska st., Kyiv, Ukraine,
03110*

ABSTRACT

In the period of the Soviet Union, information policy and mass media played a rather important role. The upbringing of the «new Soviet man» required significant efforts and comprehensive influence on the consciousness of the broad masses of the people. The Soviet press and periodicals, which performed a rather important task, helped to solve this problem: they promoted Soviet values and an established model of behavior in society. In this context, it is important to trace the language in which periodicals were printed on the territory of the Ukrainian SSR, to distinguish

their ideological component and to analyze the formation of the phenomenon of bilingualism. Due to the deliberate replacement of the morphological and lexicological structure of the Ukrainian language, the Soviet regime spread Russification, destroyed the linguistic and cultural achievements of the peoples living on its territory, inculcated atheistic views and idealized party leaders, relegating them to the role of idols in the development of communism. Constantly being in such an environment, a person, in fact, lost himself. Quite often, editors of newspapers and magazines imposed clearly defined value guidelines on Soviet society. Thus, it was much easier to implement the course for the «merger of nations». Quite often, the materials that got into the mass media promoted a course of assimilation of the non-Russian-speaking peoples of the USSR. Of course, all this happened in a veiled form, because in none of the normative legal acts the party recognized Russification as a deliberate step towards the destruction of the linguistic and cultural achievements of Ukrainians and other ethnic groups living in the specified territory. Analyzing materials published in mass media,

The activities of modern mass media are based on the principles of freedom of speech, thought and religion. However, before the start of the Russian-Ukrainian war, there was a fairly significant percentage of periodicals in our country that published their intellectual property in the Russian language. Using the example of the press and periodicals of the 60s-80s of the 20th century, the author carried out a comparative analysis of periodicals in the context of language issues and determined the reasons that led to the spread of Russification trends in Ukrainian society, including the emergence of the problem of bilingualism.

Keywords: *bilingualism, bilinguism, magazines, «fusion of nations», press, periodicals, party nomenclature, Soviet leadership, Russification.*

Постановка проблеми. Сучасна жорстока російсько-українська війна, де Україна відстоює свою національну

незалежність і територіальну цілісність, загострили питання української мови в теоретичному та практичному аспектах та поставили нові акценти щодо історичних розвідок. Це стосується також періоду 1960-80-х рр.

У період «застою» журналісти, письменники та автори наукових праць фактично виконували роль комуністичних ідеологів, які прямо чи опосередковано, насаджували у свідомості широких народних мас усталені стереотипи поведінки. Політика єдиної правлячої партії передбачала цілковитий контроль не лише за змістовним, але і над мовним сегментом. Зважаючи на те, що українська мова становила певну «загрозу» для авторитарно/тоталітарної держави, стримувати її прояви було одним із головних завдань радянських керманівців.

На основі аналізу преси (газетної та журнальної періодики) означеного періоду, автор простежує динаміку зміни мови викладу матеріалу в радянських ЗМІ та здійснює порівняльний аналіз україномовних та російськомовних видань республіки.

Актуальність даного дослідження зумовлюється потребою виокремити причини, які призвели до поширення проблеми двомовності в сучасній Україні, а також визначити вплив мовно-культурного сегменту періодичних видань на ідентичність і свідомість українців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Періодичні видання 1960-1980-х рр. досліджувала низка науковців сучасності. Зокрема, В. Молоткіна здійснила соціокультурний зріз становища мовної політики радянського керівництва та території УРСР (Молоткіна, 2022). Н. Новородовська розглянула вплив політики русифікації на соціокультурний простір УРСР 1960-1980-х рр. у контексті проблеми двомовності. У своїх наукових розвідках дослідниця акцентувала увагу на становищі преси та журнальної періодики означеного періоду, зазначивши, що політика русифікації охоплювала всі сфери життєдіяльності «радянської людини»

(Новородовська, 2018; Новородовська, 2019). Ю. Каганов дослідив становище радянської преси та її вплив на конструювання свідомості за допомогою використання засобів масової інформації, а також поширення політичної цензури в інформаційному полі Радянського Союзу в 1950-1985-х рр. (Каганов, 2014). М. Ярмоленко розглядала радянську політику на території УРСР крізь призму мовознавчих розвідок, на прикладі преси та науково-освітньої галузі (Ярмоленко, 2013). Ю. Колісник простежив організаційну роль партійно-радянської преси в контексті журнальної періодики 1950-1980-х рр. (Колісник, 2007). С. Кличко проаналізував особливості розвитку періодики Криму крізь призму мовознавчих досліджень 1945-1960-х рр. (Кличко, 2008). Д. Котляр акцентував увагу на становленні та розвитку преси на території УРСР у контексті політики русифікації (Котляр, 2022). Періодичні видання Харкова 1960-1980-х рр. у контексті формування радянської ідентичності досліджував В. Попович (Попович, 2022). Проте, потребують подальшого вивчення фактори та механізми формування та реалізації мовної політики у важливих сферах суспільного життя.

Метою статті є дослідження мовного питання у контексті компаративного аналізу преси (газетної та журнальної періодики) 1960-1980-х рр. та її ідеологічної складової.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мовний дискурс, що виник у вітчизняних медіа, безумовно актуалізує дану проблематику. Цьому сприяли не лише сучасні політичні виклики, але й історичні передумови. Причини та наслідки радянської політики у мовознавчій сфері варто розглядати у комплексі для повноцінного розуміння реалій сьогодення і більш детального прогнозування ймовірних сценаріїв розвитку мовознавчого дискурсу.

Не дивлячись на те, що «Хрущовська відлига» дещо послабила тотальний сталінський контроль, радянська система керування пресою в УРСР суттєво не змінилась. Упродовж 1969-1980-х рр. частка журналів, які виходили українською

мовою знизилася з 46 до 19%, а відсоток україномовних книжок, що публікували у 1959-1980-х рр., впав з 60 до 24%. Серед наукових журналів, які видавалися в УРСР у 1970-х рр., 11 було надруковано російською мовою, 2 – російською та українською, і лише один журнал українською мовою. До кінця 1980-х рр. російською мовою видавалися майже всі журнали з природничих і точних наук (Новородовська, 2019: 69). Велика кількість наукових матеріалів, що порушували тим чи іншим чином мовну проблематику, була пов'язана із вивченням російської мови студентами, що приїхали навчатися в УРСР з-за кордону. У зв'язку з цим, газета «Ленінські кадри» з 1977 р. почала виходити російською мовою. Дане рішення було аргументовано тим, що студенти-іноземці не володіли українською мовою, в той час знання російської було однією з умов вступу до радянських закладів вищої освіти (Попович, 2022: 25). Таким чином, радянське керівництво здійснювало русифікацію періодичних видань, особливо журнальної продукції, що за тематичним спрямування висвітлювала проблеми наукового дискурсу.

В 1960-1980-х рр. відбулося різке зменшення обсягу україномовних періодичних видань і, відповідно, їх друкованого тиражу на території УРСР. Якщо у 1960-х р. українською мовою видавалося 3852 назви книг і брошур тиражем 80-500 тис. примірників, у 1970 р. – 3112 та 92800 тис., у 1980 р. – 2167 та 92200 тис., то в 1985 р. – 1893 та 77846 тис відповідно. Кількість україномовних видань на території СРСР теж мала від'ємні показники, так у 1970 р. на території радянської республіки було видано 8133 друкованих одиниць, в тому числі українською мовою – 3105; у 1980 р. – 9061 тис., українською мовою – 2164; у 1985 р. – 8362, українською – 1890. До російськомовного друку перейшли такі київські видавництва, як: «Техніка», «Урожай» та «Будівельник» (Новородовська, 2019: 69).

Схожа ситуація простежується під час аналізу україномовної книжкової, журнальної та газетної продукції, що

надходила до бібліотечного фонду УРСР. Так, у період з 1959 р. до 1980 р., кількість книг, що виходила українською мовою та зберігалася у міських бібліотеках, зменшилася з 60 до 24% від усіх друкованих надходжень (Новородовська, 2018: 33). Таким чином, велика частина книг, виданих в УРСР протягом означеного періоду дослідження друкувалася російською мовою. За 1981-1985 рр. вийшло друком 42,3 тис. назв книг і брошур, з них лише 10,3 тис. назви українською. Слід зазначити, що деяка перевага національної мови була в газетній справі (за кількістю назв), але більшість україномовних видань були малотиражними. За кількістю примірників щоденні російськомовні газети мали величезну перевагу (Молоткіна, 2022: 96). Упродовж 1969-1980 рр. частка журналів, що публікувалися українською мовою знизилася від 46% до 19%. Більше того, періодичні видання, які виходили російською мовою мали за мету зміцнювати у свідомості населення ідею про єдиний «радянський народ». Російська мова у цьому випадку відігравала важливу роль, оскільки вона вже мала статус міжнародної, а отже нав'язувалася як друга рідна (Новородовська, 2019: 33).

Не варто оминати нашою увагою становище періодичних видань в регіонах, особливо переважно російськомовних, зокрема Криму та Харкова. У своїх дослідження С. Кличко вказує на те, що важливим недоліком періодики 1945-1960 рр. була практично повна відсутність україномовних видань, спричинена неготовністю аудиторії сприймати їх та відсутністю української школи публіцистики в Криму (Кличко, 2008: 95).

Проаналізувавши значний фактаж інформаційного матеріалу, в тому числі значну кількість газет та журналів, які виходили друком у Харкові, В. Попович дійшов до висновку, що для української мови була відведена роль засобу ретрансляції радянських цінностей. Попри те, що такі періодичні видання, як «Харківський університет», «Автодорожник», «За радянського лікаря», «За авіакадри»,

«Знання» (Попович, 2022: 23) видавалися українською, основне завдання даних засобів масової інформації полягало у поширенні комуністичної пропаганди, що спонукала населення користуватися російською мовою. В умовах досить активної розбудови комуністичного суспільства та чітко спланованої інформаційної кампанії, російська набувала статусу «мови всесоюзного спілкування та комунікації». Таким чином, присутня на сторінках кримських і харківських газет українська мова, виступала засобом, який використовували для ідеологічної обробки населення.

Досить важливим сегментом дослідження є тематична складова преси, що виходила на території УРСР у цей період. Значну частину книг та брошур, виданих упродовж 1970-1980-х рр. можна віднести до класу масово-політичної літератури. Основним завданням друкованої продукції, спрямованої на критику міжнародного сіонізму та українського буржуазного націоналізму, є всебічний аналіз її тогочасної діяльності, у тому числі критика з боку радянської влади. Прояви русифікації україномовного населення УРСР яскраво простежуються під час аналізу літератури, спрямованої на боротьбу з українським буржуазним націоналізмом. Про це свідчить постанова ЦК КПУ № 3-113-17 «Про випуск видавництвами республіки літератури з питань критики міжнародного сіонізму і українського буржуазного націоналізму» від 6 березня 1979 р.

Станом на 1975-1980 рр. українською мовою було видано 18 публікацій популістського спрямування, в той час як російською – 25 відповідного ідеологічного змісту (Про випуск...). Вказані статистичні дані засвідчують початок формування білігвінізму як на території УРСР, так і інших республік СРСР загалом (Новородовська, 2019: 69).

Варто зазначити, що в СРСР засоби масової інформації займали домінуючі позиції під час поширення марксистко-ленінських постулатів. Даний вид пропаганди радянська влада освоїла дуже добре, а сам метод впливу на виховання соціального феномену «радянської людини», був швидким та

легким у використанні. Прагнучи охопити якомога більшу частину інформаційного поля, радянські керманічі намагалися контролювати прояви «інакомислення» та «плюралізму» думок. В умовах цілковитої заангажованості друкованого контенту, журналісти, літературні редактори, дослідники, поети, науковці та викладачі ставали своєрідними «заручниками ситуації», щоправда певна їх частина вірила у необхідність і важливість своєї діяльності.

Особливістю радянської періодики періоду «застою» було свідоме впровадження русифікаційних тенденцій, які охоплювали інформаційний простір усіх республік СРСР. Значна частина україномовних видань була невисокої якості, адже тільки 1% україномовної продукції видавався поліграфічними підприємствами з державним знаком якості (Вовк, 2007: 108). Однак така ситуація непокоїла лише читачів, а Держкомвидав УРСР навіть у другій половині 1970-х рр. не вживав комплексних заходів з метою покращення технічного рівня і поліпшення якості продукції на підконтрольних йому підприємствах. Крім цього, фінансові умови, в яких опинилися працівники україномовної друкованої продукції, були значно гіршими за ті, в яких перебували працівники російськомовної. Так, наприклад, ставка головного редактора журналу «Вітчизна» в досліджуваній період становила 1 500 карбованців, а ставка головного редактора журналу «Октябрь» – 6 000 карбованців (Котляр, 2022: 73).

У цьому контексті, варто виокремити провідні функції, які виконували радянські мас-медіа, зокрема: ідеологічну, інформаційну, науково-освітню, культурологічну, просвітницьку та маніпулятивну.

1) Ідеологічна функція стимулювала трансформацію суспільної свідомості радянського громадянина, через пропаганду штучно насаджених цінностей та світоглядних орієнтирів.

2) Інформаційна функція надавала змогу індивіду слідкувати за певними новинами та процесами, які поширювалися у республіці.

3) Зміст науково-освітньої функції полягав у вихованні молодого покоління в руслі комуністичної ідеології та присвоєнні численних наукових відкриттів російським вченим, віддаючи здобуткам українців та інших етносів, що проживали на території УРСР, другорядну роль.

4) Культурологічна функція дозволяла вибудувати своєрідну модель спілкування, що надавала можливість уніфікувати національні здобутки народів УРСР та сформувати ключові цінності та елементи культури, притаманної радянському суспільству.

5) Просвітницька функція налаштовувалась на формування громадської думки з ключових питань суспільного життя, контролювала поширення новин у радянському інформаційному просторі.

6) Маніпулятивна дозволяла керувати свідомістю громадян. Таким чином, засоби масової інформації за часів СРСР серед іншого цілеспрямовано поширювали партійну міфотворчість, утверджували соціалістичний спосіб життя, пропагували радянський патріотизм, що негативно впливало на відродження проявів національної ідентичності та самобутності українського народу, зокрема споконвічного прагнення до відокремлення та державного будівництва. Крім того, партійне керівництво намагалось максимально звузити сферу використання української мови, й застосовуючи ЗМІ, активно втілювало в життя політику русифікації (див.: Котляр, 2022: 75).

Досить часто, у періодичних виданнях, крім суспільно-політичної інформації, публікувалися матеріали фахової тематики на загальнозживані теми – моралі, спорту, кіномистецтва, театру та побуту. Нерідко журналістика залишалася незаангажованим інформатором, але при першій нагоді відразу ж переходила на пропаганду марксистсько-ленінської ідеології, вихваляла радянський лад, «мудре» керівництво комуністичної партії та її вождів. На основі багатьох публікацій журнальної періодики УРСР яскраво

простежується, як використовувалися політичні гасла та доктрини марксистсько-ленінської ідеології для формування свідомості громадян (Колісник, 2007: 118, 119). Засоби масової інформації та пропаганди на вимоги партійного керівництва сприяли успішній реалізації соціально-економічних програм, піднесенню трудової та суспільно-політичної активності громадян, їх ідейної свідомості для виконання поставлених завдань, неухильного піднесення народного господарства і соціалістичної культури (Колісник, 2007: 125).

Важливу сходинку, для виховання підростаючого покоління в руслі радянської ідеології, займали дитячі та юнацькі періодичні видання. З цією метою була прийнята Постанова «Про заходи по дальшому розвитку радянської дитячої літератури» (1969 р.), що призвела до зростання кількості друкованої продукції для дітей молодшого та юнацького шкільного віку. Приміром, з 1977 р. в СРСР для дітей видавали 41 журнал і 28 газет (Колісник, 2011: 77). На думку Юрія Колісника, тематична спрямованість таких періодичних видань була досить широкою та торкалася як ідейно-політичних питань, що регламентували правила та норми поведінки «радянської людини», так і виховання у дітей чуйності, доброти, любові до природи та навколишнього середовища, поваги до старших людей, старанності та кмітливості. Проте основний акцент робився на замовчуванні історичної правди, пропаганді інтернаціоналізму та атеїзму серед дітей молодшого шкільного та юнацького віку. До відомих дитячих періодичних видань періоду «застою» можна віднести журнал «Малютко», «Барвінок» та «Піонерія» (Колісник, 2011: 77). Публікацій для національного виховання у дитячо-юнацьких виданнях часів «застою» практично немає (звернення до українських звичаїв, традицій тощо починається лише з середини 1988 р.). Цю нішу заповнюють партійно-ідеологічні матеріали (Колісник, 2011: 79). В основному такого роду друкована продукція виходила національною мовою, що робилося з метою кращого сприйняття у підростаючого покоління інформаційного матеріалу.

Друковані видання, зокрема преса і журнали, зробили значний вплив на розвиток білінгвізму УРСР. Проблема двомовності розглядалася партійним керівництвом, як один із етапів тотальної русифікації, асиміляції різних народів, зміни ідентичності, перетворення суспільства у єдину об'єднану спільноту – «радянський народ». Тому важливу роль відігравав не лише політико-ідеологічний зміст видання, але й сама мова. Фактично, ознакою престижу й авторитету журналу чи газети у роки «застою» (особливо у 1970-х – початку 1980-х рр.) стала російська мова публікації матеріалів чи дублювання нею україномовних видань. Одним із прикладів стало дублювання російською мовою газети «Вечірній Київ» (Лист ЦК КПРС...). Аналогічні тенденції були притаманні у великих містах УРСР. Так, українська мова поступово витісняється із друкованої продукції.

Радянські ідеологи висвітлювали білінгвізм як позитивне явище розвитку інтернаціонального суспільства, називаючи це природним і гармонійним процесом. Насправді двомовність країни на масовому рівні не може бути «гармонійною». Одночасне використання російської та української мови маскувало реальні процеси русифікації радянського періоду (Масенко, 2010 : 99-100). Характерна для періоду 1960-х – 1980-х рр. асиметрична масова двомовність не лише звужувала сферу вжитку української мови, але й зумовлювала основу для внутрішніх розладів, що сприяли змішуванню мов. У результаті такої діяльності суттєво скорочувалася чисельність і частка україномовних видань (Лотфі Гаруді, 2018). Відмітимо, що зміст преси і журналів безпосередньо впливав на зміну ідентичності, у тому числі мовної. Дослідники, журналісти, автори і редактори видань, виконуючи вказівки партійного керівництва, використовуючи певні методичні рекомендації радянських ідеологів і цензорів та, через друковані ЗМІ, нав'язували суспільству наративи про етнічну єдність і ментальну спорідненість українців та росіян, у тому числі про їх спільні мовні ознаки. Аналізуючи зміст радянської преси,

журнальної періодики та книжкової продукції, Л. Масенко відзначала, що руйнування національної належності, нав'язування інтернаціонального способу мислення здійснювалося із використанням радянською пропагандою певного набору риторичних фраз, які застосовували у лексиці для позначення родинних чи дружніх взаємин, зокрема: сім'я народів, братні народи, дружба народів, чуття єдиної родини та ін. (Масенко, 2010: 137). Такі фрази впливали на свідомість пересічної людини, формуючи певні уявлення про міжнаціональні взаємини народів СРСР, зокрема українського і російського. Друкованим виданням цього періоду було притаманним досить часто використання подібних виразів.

Висновки. Таким чином, партійна номенклатура здійснювала вплив на свідомість громадян через засоби масової інформації. Насадження марксистсько-ленінської ідеології відбувалося з молодшого шкільного та юнацького віку. За допомогою періодичних видань здійснювати ідеологічну обробку населення було досить просто. Радянська преса і журнальна періодика фактично мали низку взаємопов'язаних функцій: ідеологічну, публіцистичну, науково-освітню, культурологічну, просвітницьку та маніпулятивну. З посиленням русифікації ідеологічне наповнення зростало, а отже збільшувався і вплив на свідомість населення. Зміст видань все більше пропагував ідеї інтернаціоналізму, під яким приховувалося панівне становище росіян у СРСР. У комплексі з іншими методами відбувалася зміна світогляду населення, нівелювання національних особливостей і культурних традицій. У контексті мовного питання це зумовлювало появу білінгвізму, який мав стати перехідним етапом до повної русифікації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вовк В. Побут та дозвілля міського населення України в 50-80-х рр. XX ст.: дис. канд. іст. наук: спец. 07.00.01; Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г. Сковороди. Київ, 2007. 222 с.

2. Каганов Ю. Радянська преса і конструювання масової суспільної свідомості в Україні (1950-ті – 1985 рр.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Запоріжжя, 2014. Вип. XXXVIII. С. 213-225.

3. Кличко С. Особливості розвитку періодики Криму (1945-1960 рр.). *Культура народів Причорномор'я*. 2008. № 125. С. 93-95.

4. Колісник Ю. Дитячо-юнацька преса УРСР та її роль у формуванні суспільної свідомості. *Збірник праць Науково-дослідного Інституту пресознавства*. 2011. Вип. 1. С. 75-84.

5. Колісник Ю. Організаційна роль партійно-радянської преси в контексті сучасної епохи (На прикладі журнальної періодики УРСР 1950-80 рр.). *Вісник Черкаського університету. Серія Філологічні науки*. Черкаси, 2007. № 108. С. 116-130.

6. Котляр Д. Становлення та розвиток радянської друкованої преси. *Вісник гуманітарного наукового товариства: наукові праці*. Черкаси: ЧНПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2022. Вип. 22. С. 71-79.

7. Лист ЦК КПРС про дублювання газети «Вечірній Київ» російською мовою. ЦДАГО. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 2401. Арк. 1-2.

8. Лофті Гаруді Г. Білінгвізм в Україні, його соціолінгвістичні та правові передумови. 2018. URL: http://philologyjournal.lviv.ua/archives/3_2018/33.pdf

9. Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики. Київ, 2010. 243 с.

10. Молоткіна В. Особливості мовної політики радянської влади в Україні: соціокультурний аспект. *Соціум. Документ. Комунікація*. Переяслав, 2022. Вип. 15. С. 82-105.

11. Новородовська Н. Вплив радянської політики русифікації на соціокультурний та мовний простір УРСР у 1964-1985 рр. *Молодий вчений*, 2018. №11(63). С. 30-35.

12. Новородовська Н. Преса та журнальна періодика на території УРСР у 1970-х на початку 1980-х рр.: соціокультурний аналіз. *Наукові записки з української історії*. Переяслав-Хмельницький, 2019. Вип. 45. С.67–75.

13. Попович В. (Українська) радянська ідентичність у 1960-х – 1980-х рр. через призму періодики ВНЗ Харкова. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. зб. наук пр. молодих вчених*. Дрогобич : Гельветика, 2022. Вип. 54, т. 2. С. 23-29.

14. Про випуск видавництвами республіки літератури з питань критики міжнародного сіонізму і українського буржуазного націоналізму. ЦДАГО. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 1883. Арк. 29–32.

15. Ярмоленко М. Мовна політика в УРСР у 40-80-х роках ХХ століття. *Наукові записки Інституту політичних і етнополітичних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2013. Випуск 3. С. 365-377.

REFERENCE

1. Vovk V. (2007). Pobut ta dozvillya mis'koho naselennya Ukrayiny v 50-80-kh rr. XX st. [Life and leisure of the urban population of Ukraine in the 1950s and 1980s.]: dys. kand. ist. nauk: spets. 07.00.01; Pereyaslav-Khmel'nyts'kyu DPU im. H. Skovorody. Kyiv. 222 s. [in Ukrainian].

2. Kahanov Yu. (2014). Radyans'ka presa i konstruyuvannya masovoyi suspil'noyi svidomosti v Ukrayini (1950-ti – 1985 rr.) [The Soviet press and the construction of mass public consciousness in Ukraine (1950s – 1985)]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakul'tetu Zaporiz'koho natsional'noho universytetu*. Zaporizhzhya, Vyp. XXXVIII. S. 213-225. [in Ukrainian].

3. Klychko S. (2008). Osoblyvosti rozvytku periodyky Krymu (1945–1960 rr.) [Peculiarities of the development of Crimean periodicals (1945–1960)]. *Kul'tura narodov Prychernomor'ya*. № 125. S. 93-95. [in Ukrainian].

4. Kolisnyk Yu. (2011). Dytyacho-yunats'ka presa URSSR ta yiyi rol' u formuvanni suspil'noyi svidomosti [The children's and youth press of the Ukrainian SSR and its role in the formation of public consciousness]. *Zbirnyk prats' Naukovo-doslidnoho Instytutu presoznavstva*. Vyp. 1. S. 75-84. [in Ukrainian].

5. Kolisnyk Yu. (2007). Orhanizatsiyna rol' partiyno-radyans'koyi presy v konteksti suchasnoyi epokhy (Na prykladi zhurnal'noyi periodyky URSR 1950 – 80 rr.) [The organizational role of the Party-Soviet press in the context of the modern era (On the example of periodicals of the Ukrainian SSR 1950 – 80)]. *Visnyk Cherkas'koho universytetu. Seriya Filolohichni nauky*. Cherkasy, № 108. S. 116–130. [in Ukrainian].

6. Kotlyar D. (2022). Stanovlennya ta rozvytok radyans'koyi drukovanoi presy [Formation and development of the Soviet printing press]. *Visnyk humanitarnoho naukovohto tovarystva: naukovyi pratsi*. Cherkasy: CHIPB imeni Heroyiv Chornobylya NUTsZ Ukrayiny, 2022. Vyp. 22. S. 71-79. [in Ukrainian].

7. Lyst TsK KPRS pro dublyuvannya hazety «Vechirniy Kyyiv» rosiys'koyu movoyu [Letter from the Central Committee of the CPSU about duplicating the newspaper «Vechirniy Kyiv in Russian»]. TsDAHO. F. 1. Op. 25. Spr. 2401. Ark. 1–2. [in Ukrainian].

8. Lofti Harudi H. (2018). Bilinhvizm v Ukrayini, yoho sotsiolinhvistychni ta pravovi peredumovy [Bilingualism in Ukraine, its sociolinguistic and legal prerequisites]. URL: http://philologyjournal.lviv.ua/archives/3_2018/33.pdf

9. Masenko L. (2010). Narysy z sotsiolinhvistyky [Essays on sociolinguistics]. Kyyiv, 243 s. [in Ukrainian].

10. Molotkina V. (2022). Osoblyvosti movnoyi polityky radyans'koyi vlady v Ukrayini: sotsiokul'turnyy aspect [Peculiarities of the language policy of the Soviet government in Ukraine: sociocultural aspect]. *Sotsium. Dokument. Komunikatsiya. Pereyaslav*, Vyp. 15. S. 82-105. [in Ukrainian].

11. Novorodovs'ka N. (2018). Vplyv radyans'koyi polityky rusyfikatsiyi na sotsiokul'turnyy ta movnyy prostir URSR u 1964-1985 rr. [The influence of the Soviet policy of Russification on the sociocultural and linguistic space of the Ukrainian SSR in 1964-1985]. *Molodyy vchenyy*, №11(63). S. 30-35. [in Ukrainian].

12. Novorodovs'ka N. (2019). Presa ta zhurnal'na periodyka na terytoriyi URSR u 1970-kh na pochatku 1980-kh rr.:

sotsiokul'turnyy analiz [The press and periodicals on the territory of the Ukrainian SSR in the 1970s and early 1980s: sociocultural analysis]. *Naukovi zapysky z ukrayins'koyi istoriyi*. Pereyaslav-Khmel'nyts'kyy, Vyp. 45. S. 67-75. [in Ukrainian].

13. Popovych V. (2022). (Ukrayins'ka) radyans'ka identychnist' u 1960-kh – 1980-kh rr. cherez pryzmu periodyky VNZ Kharkova [(Ukrainian) Soviet identity in the 1960s - 1980s through the prism of the periodicals of Kharkiv University]. *Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk : mizhvuz. zb. nauk pr. molodykh vchenykh*. Drohobych : Hel'vetyka, Vyp. 54, t. 2. S. 23-29. [in Ukrainian].

14. Pro vypusk vydavnytstvamy respubliky literatury z pytan' krytyky mizhnarodnoho sionizmu i ukrayins'koho burzhuaznoho natsionalizmu [About publishing by publishing houses of the republic of literature on issues of criticism of international Zionism and Ukrainian bourgeois nationalism]. TsDAHO. F. 1. Op. 25. Spr. 1883. Ark. 29-32. [in Ukrainian].

15. Yarmolenko M. (2013). Movna polityka v URSS u 40-80-kh rokakh XX stolittya [Language policy in the Ukrainian SSR in the 40s-80s of the 20th century]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnopolitychnykh doslidzhen' im. I.F. Kurasa NAN Ukrayiny*. Vypusk 3. S. 365-377. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У період Радянського Союзу інформаційна політика та ЗМІ відігравали досить вагомую роль. Виховання «радянської людини» потребувало значних зусиль та всебічного впливу на свідомість широких народних мас. Вирішити цю проблему допомагала радянська преса та журнальна періодика, яка виконувала досить важливе завдання: пропагувала радянські цінності та усталену модель поведінки у соціумі. У цьому контексті важливо простежити, якою мовою друкувалися періодичні видання на території УРСР, виокремити їх ідеологічну складову та проаналізувати формування явища білінгвізму. Через свідому заміну морфологічної та лексикологічної структури української мови, радянський

режим поширював русифікацію, знищував мовно-культурні здобутки народів, що проживали на його території, насаджував атеїстичні погляди та ідеалізував партійних керманців, відводячи для них роль ідолів у розбудові комунізму. Досить часто укладачі газет та журналів нав'язували радянському суспільству чітко означені ціннісні орієнтири. Таким чином, реалізовувати курс на «злиття націй» було набагато простіше. Часто матеріали, які потрапляли у ЗМІ, пропагували курс на асиміляцію не російськомовних народів СРСР. Звісно, все це відбувалося у завуальованій формі, адже у жодному з нормативно-правових актів партія не визнавала русифікацію, як свідомий крок до нищення мовно-культурних здобутків українців та інших етнічних груп, які проживали на означеній території. Аналізуючи матеріали, що виходили друком у засобах масової інформації, варто відзначити поширення ідей марксизму-ленізму, «звеличення» досягнень радянської промисловості, особливо в оборонно-технічній галузі, пропаганду досить відомого гасла про «дружбу народів», критику міжнародного сіонізму та українського буржуазного націоналізму, трудового та патріотичного виховання широких народних мас, заклики до соціалістичних змагань та розбудови комуністичної держави.

Діяльність сучасних ЗМІ ґрунтується на принципах свободи слова, думки та віросповідання. Проте, до початку російсько-української війни, у нашій державі існував досить значний відсоток періодичних видань, які друкували об'єкти своєї інтелектуальної власності саме російською мовою. На прикладі преси 60-80-х рр. ХХ століття автором здійснено порівняльний аналіз періодичних видань у контексті мовної проблематики та визначено певні чинники, що призвели до поширення русифікаційних тенденцій в українському соціумі, в тому числі до виникнення проблеми білінгвізму.

Ключові слова: білінгвізм, двомовність, журнали, «злиття націй», преса, періодичні видання, радянське керівництво, русифікація.